

Академик Петар ВЛАХОВИЋ

ОСВРТ НА ЖИВОТ И НАУЧНО ДЕЛО АНДРИЈЕ ЈОВИЋЕВИЋА

I

Велики Петар II Петровић Његош, који је стао у ред са највећим светским умовима у минулом и садашњем времену, својим мислима је утро пут духовном стремљењу „за далеко неко покољење”. Глобално је оценио личност и стваралаштво те личности речима: „Благо томе ко довијек живи, имао се рашта и родити”! Ову Његошеву дубоко смисаону и реалну оцену већ 135 година потврђује живот и дело Андрије Јовићевића, које иначе заслужује ширу стручно-научну и већу друштвену пажњу. На то указује и литература која постоји о Андрији Јовићевићу и његовом делу, као што је Ј. Вукмановић „Преглед етнолошког рада о Црној Гори” (Зборник Етнографског музеја у Београду 1901-1951, Београд 1953), затим „Зборник радова поводом педесетогодишњице смрти Андрије П. Јовићевића (1870-1939)” и поред других прилога др Душан Мартиновић, „Андрија П. Јовићевић (1870-1939)” објављен у његовој едицији „Портрети” (књ. I, Цетиње 1983) заједно са његовом библиографијом и пописом 48 научних, стручних и јавних радова о Андрији Јовићевићу, који су до тог времена били објављени. Поменути радови и тамо обелодањена литература, а пре свега стручно научно дело Андрије Јовићевића искоришћено је за овај осврт.

II

Стручно-научна делатност Андрије Јовићевића умногоме је повезана и прожета са његовим животописом, уоквиреним рођењем

8. фебруара 1870. и завршетком животне стазе 3. јула 1939. Живот је отпочео (рођење) и завршио на Ријечком граду (Обод) код Ријеке Црнојевића. У том раздобљу Црна Гора је прошла кроз многа збивања у којима је и Андрија Јовићевић имао своје запажено место.

Андрија Јовићевић је основну школу завршио на Ријечи Црнојевића а нижу гимназију на Цетињу 1885-86. године. Пошто није имао средстава, морао је да прекине даље школовање иако је био одличан ученик. Али, 1886, по потреби, постављен је за учитеља у Манастиру Морачи. На овај начин младом полетном прегаоцу омогућено је да се, поред педагошке делатности, упозна са народним животом на ширим географским просторима Црне Горе. Првих девет година рада, поред службовања у Манастиру Морачи, Андрија Јовићевић је службовао у разним местима по Црној Гори, међу којима су: Поља Колашинска, Голубовци, Бјелице, Чево, а потом је, до пензионисања 1924. године, радио као учитељ и управитељ Основне школе на Ријечи Црнојевића.

Андрија Јовићевић је, захваљујући залагању песника Јована Сундечића и митрополита Матије Бана, који су увидели његову вредност и обезбедили му стипендију, имао прилике да 1894. године настави школовање у Петрограду. Али, књаз Никола му није одобрио одлазак из земље и ускратио му је пасош за Русију. Ипак, упркос томе и другим околностима, Андрија Јовићевић је у народу постао угледни „учитељ Андро”, како је из милоште ословљаван, а упоредо са тим и омиљени народни трибун, патриота, родољуб, учесник ослободилачких и одбрамбених ратова, неуморни посленик, научник, хуманиста и у сваком погледу позитивна личност. Захваљујући сопственом самоиницијативном, стрпљивом, мукотрпном, истраживачком раду Андрија Јовићевић је својим научним истраживачким делом, обављеним непосредно на терену, у народу, обележио крај XIX и прве четири деценије XX века.

Андрија Јовићевић је, то није спорно, као предан просветни, културни, јавни и друштвено политички радник, обављао низ значајних функција и узимао активно учешће у бројним просветним, културним и националним манифестацијама. Због тога је, између осталог, на оснивачкој Скупштини у Никшићу 1901. године изабран за првог председника Црногорског учитељског удружења. Уз то, био је ванредни члан Просвјетног савјета Црне Горе и вишегодишњи ревизор, односно школски надзорник основних школа у Црној Гори. Године 1911. изабран је за народног посланика у Црно-

горску скупштину, у којој се, као човек из народа, упорно залагао за спровођење многих социјалних реформи. У балканским ратовима 1912. и 1913. године учествовао је у својству помоћника шефа бригадног штаба и водио је дневник о тим догађајима, који је као посебну публикацију, заслугом академика Влада Стругара, објавио Службени лист СРЈ под насловом „Андрија Јовићевић, Дневник из балканских ратова” (Београд 1996, стр. 138). Године 1918. у време уједињења Србије и Црне Горе, Андрија Јовићевић је узео видно учешће у раду на смиривању духова и допринео да не дође до проливања братске крви у Ријечкој нахији. После пуних 38 година активне службе пензионисан је 1924. године као учитељ. Али, без обзира на то, Краљевска банска управа са Цетиња 1931. године именовала је популарног „учитеља Андра”, пошто је у народу уживао велико поверење, за предсједника сједињене Ријечко-жупско-жабљачке општине. Иначе, за предан рад Андрија Јовићевић је одликован Медаљом за ревност и са два Ордена књаза Данила и са два Ордена Светог Саве.

(Упореди: Д. Мартиновић, *Андрија П. Јовићевић* (1870-1939), Портрети, књ. I, Цетиње 1983, стр. 198)

III

Стваралачки и научни рад Андрије Јовићевића обухвата више научних области. Међу њима су: педагогија, етнологија, антропогеографија, историја и народна књижевност. У том погледу сарађивао је са свим угледним часописима, листовима и другим публикацијама које су излазиле у његовом времену. Међу њима су: Присвјета (Цетиње), Србобран (Загреб), Босанска вила (Сарајево), Глас Црногорца (Цетиње), Оногошт (Никшић), Невесиње (Никшић), Књижевни лист (Цетиње), Браство (Београд), Цетињски вјесник, Учитељски календар (Земун), Записи (Цетиње), Зетски гласник (Цетиње), Јужњак (Цетиње), Гласник Српског географског друштва (Београд), Зборник за народни живот и обичаје Јужних Славена (Загреб), Српски етнографски зборник (Београд) и други.

После првог штампаног рада „*Кућа и кућни намјештај у Зети*” (Просвјета, Цетиње 1893), који је настао као резултат његове истраживачке делатности, Андрија Јовићевић је објавио преко 130 мањих и већих стручних прилога, радова, приказа и научних монографија. Радови и студије Андрије Јовићевића могу се груписати у

неколико група. Целину чине радови из педагогије, затим из историје, радови друге врсте, списи из етнологије и антропогеографије и народне књижевности.

Међу радовима и чланцима из *педагогије, дидактике и методике* пажњу привлаче: „Упутства за проучавање једне врсте рачунских задатака у II, III и IV разреду основне школе” (Просвјета 1895.), „Практички поступак при предавању десетих бројева у III и IV разреду основне школе” (Просвјета 1896), „Стање основних школа и учитеља у Црној Гори” (Србобран 1899), „Особине народног учитеља” (Просвјета 1901) и „Домаће његовање и васпитање дјеце у Црној Гори” (Цетиње 1901). О педагошко просветном деловању и вишеструком доприносу Андрије Јовићевића тој делатности објављено је више расправа и саопштења које су написали меродавни и стручни посленици у овој области. Пошто су ти радови доступни у Зборнику радова поводом педестогодишњице смрти Андрије П. Јовићевића (Цетиње 1989) за ову прилику довољно је само скренути дужну пажњу на њих.

У радове из *историје* спадају: „Историја Мораче до 1920” (Братство VII, Б. 1896), „Слике из прошлости Цеклина” (Загреб 1902), „Јуначки затвор на острву Лесендру 1843. године” (Босанска вила 1910), „Ободска штампарија” (Издање Професорског друштва, Б. 1927), „Свети Јован Владимир у народној успомени” (Записи I, 1927), „Приликом четрдесетогодишњице владе књаза Николе” (Србобран, Загреб 1900) и слични.

У радове који чине *прелаз између историје и етнологије и других наука* спадају: „Стање кућа у Црној Гори” (Братство VII, Б. 1899), „Опис Манастира Мораче” (Просвјета 1894), „Куће и кућевни намјештај у Зети” (Просвјета 1893), „Љепоте и вриједности Скадарског језера” (Издање Професорског друштва, Б. 1928), „Риболов на Скадарском језеру” (Записи, књ. II-III, Цетиње 1928) и други.

У списе из *етнологије и антропогеографије* спадају: „Народни живот и обичаји у Црној Гори” (Зборник за народни живот и обичаје Јужних Славена, књ. VIII, XI, XII, XIII, XV, XVIII, XXI, XXI-II, XXVI (од 1903. до 1928), „Скадарско језеро и риболов на њему” (Српски етнографски зборник XIII, 1909), „Ријечка нахија у Црној Гори” (Српски етнографски зборник XV, 1911), „Плавско-гусињска област, Полимље, Велика и Шекулар” (Српски етнографски зборник XXI, 1921), „Црногорско приморје и Крајина” (Српски етнографски зборник XXIII, 1922), „Малесија” (Српски етнографски

зборник XXVII, 1923), „Зета и Љешко поље” (Српски етнографски зборник XXXVIII, 1926).

У цетињском књижевном часопису „Луча”, од 1897. до 1899, под својим именом, иницијалима или псеудонимима (А. Ј. Обођанин или Ан. Ј. Обођанин, Андријевски, Затарјанин, Затарац за политичке чланке) Андрија Јовићевић је објавио 528 пословица, 55 загонетки, 30 народних прича и 37 народних лирских песама. Поред овога, у његовој рукописној заоставштини налази се још око 100 пословица и неколико народних песама. Андрија Јовићевић је од 1899. до 1901. године сакупио и предао Српској академији наука 18.747 речи које нису забележене у Вуковом Речнику, а из Јовићевих 11 студија и расправа, на иницијативу Александра Блеића, ексцерпирано је још 5.204 речи, па је у Речнику САНУ заступљено укупно 23.951 реч које представљају драгоцену лексичку благо из Црне Горе (Види: Д. Ћупић, *Андрија Јовићевић и Речник САНУ*, Зборник радова..., Цетиње 1989, стр. 122).

Поред поменутог Андрија Јовићевић је предано сакупљао грађу за обимно дело „*Манастири у Црној Гори*” о чему је објавио серију прилога о око 40 манастира из Црне Горе у Зетском гласнику од 1933. до 1939. године у рубрици под насловом *Споменици наше старе славе и величине* (Упореди: Д. Мартиновић, *Портрети I*, Цетиње 1983, стр. 202).

Поменути су само неки од видова којима се Андрија Јовићевић бавио и о којима је оставио писане податке о културно-историјском и етнолошком наслеђу Црне Горе и њене просветно педагошке делатности.

Метод који је Андрија Јовићевић примењивао у етнолошким и антропогеографским проучавањима Црне Горе ослањао се на познату „*Основу за сабирање и проучавање грађе о народном животу*” (1896) Антуна Радића, затим „*Упутства за испитивање насеља и становништва*” (1896) Јована Цвијића и „*Упутства за проучавање народног живота и обичаја*” (1911) Јована Ердељановића. Основу Јовићевићевог метода чинио је дескриптивни приступ, опсервација на лицу места и непосредно виђено и доживљено. На овај начин Андрија Јовићевић је своје записе претварао у научне документе које је, када је за то било прилике, упоређивао са одговарајућом научном литературом која му је била доступна и позната (Упореди: М. Цамај, Поговор, у: А. Јовићевић, Малесија, издање ЦИД, Подгорица, стр. 162).

Рођен у патријархалној средини, са богатом племенском и широм народном традицијом, Андрија Јовићевић се од најранијих дана саживео са патријархалним народним животом и упознао богато црногорско културно наслеђе. На тој основи развијао се његов интерес и љубав према народној култури у чијим је оквирима нашао основу за своја истраживања, полазећи при том од познатог ка непознатом у проучавању црногорског народног живота. Томе је доприносио и утицај „извањаци“, пре свега Срба из Војводине и Далмације, са којима се сусретао као и повезивање са Југославенском академијом знаности и умјетности и Српском академијом наука у чијим је зборницима публикувао и упознао научну јавност са драгоценим етнолошким материјалом из Црне Горе.

Непосредни сусрет и познанство Андрије Јовићевића са Јованом Цвијићем 1906. године а нешто касније и са Јованом Ередљановићем, са два наша у то време а и касније највећа научника у области географије и етнологије, рекло би се били су пресудни у Јовићевићевим даљим антропогеографским и етнолошким проучавањима. Од тог времена Јовићевић је отпочео систематско проучавање појединих племенских и предеоних целина у Црној Гори. Уследила су комплексна монографска проучавања појединих црногорских предеоних целина у којима је проучено преко 300 села и шест вароши. Обрађен је географски положај и одлике предела, његова прошлост, привредне прилике, имовински односи, занимање становништва, типови станишта, кућа и осталих зграда, сакупљени су топоними и описана генеза насеобинских агломерација, проучени су трагови и старине старих насеља (селишта), старе цркве, црквине, гробља, градине, гомиле и друга култна места. Посебну Јовићевићеву пажњу привукло је порекло становништва и његове телесне и психичке особине, затим језик, ношња, обичаји, узроци и последице миграција и остали видови културно-историјског наслеђа који су настајали у минулом и његовом времену.

Грађу коју је Андрија Јовићевић сакупљао на терену, а он је био теренски истраживач у првом реду, упоређивао је са подацима у литератури. Консултовао је списе Маријана Болице, Константина Јиричека, Павла Ровинског, Јована Цвијића, Јована Ередљановића, Светозара Томића, Сава Накићеновића и других. Послужио се и граматама Ивана Црнојевића и других зетских владара, писмима појединих историјских личности и слично (Упореди: Д. Мартиновић, Портрети I, Цетиње 1983, стр. 202). Своје монографије, а и

остале радове, Андрија Јовићевић је илустровао шематским приказима кућа и зграда, фотографијама, табеларним прегледима домаћинства, братстава и племена, географским картама и мапама (Ријечка нахија, Зета и Љешкопоље, Скадарско језеро, на пример). Били су заступљени најсавременији научни приступи који се с разлогом могу користити и у наше време јер због своје универзалности никада не застаревају.

Захваљујући прегнућу Андрије Јовићевића, своје етнолошко антропогеографске монографије добило је „Скадарско језеро и риболов на њему” (1909), „Ријечка нахија” (1911), „Плавско-гусињска област, Полимље, Велика и Шекулар” (1921), „Црногорско приморје и Крајина” (1922), „Малесија” (1923), „Зета и Љешкопоље” (1926).

Андрија Јовићевић је, под непосредним Цвијићевим уредништвом, од 1909. до 1926. године, као што се види, упркос балканским и Првом светском рату, објавио у Српском етнографском зборнику, у издању Српске академије наука, шест комплексних монографија са којима је, уз друга дела, равноправно стао у ред са Вуком Караџићем, Павлом Ровинским, Јованом Цвијићем, Јованом Ердељановићем, Светозаром Томићем, Савом Накићеновићем, Петром Шобајићем и другим истраживачима Црне Горе и њеног становништва. По оцени научне критике, студије објављене у Српском етнографском зборнику спадају у најбоља дела научног опуса Андрије Јовићевића.

Подаци у Јовићевићевом научном делу узети су непосредно из народног живота. Због тога представљају трајан извор за упознавање једног минулог времена. У том Јовићевићевом научном делу види се значај црногорског културно-историјског наслеђа и преко њега отвара поглед и могућност за његово дубље и шире проучавање. Исто тако Јовићевићево проучавање лимитрофних области урађено на лицу места (Малесија, Црногорско приморје и Крајина, на пример), као и проучавање њиховог становништва (Црногорци и Албанци, на пример) незаобилазно је када је реч о проучавању етничких процеса који су се одвијали и одвијају међу суседима.

Андрија Јовићевић је, као што се види, са својим научним делом ушао у круг најугледнијих и најобразованијих црногорских просветних радника и најплоднијих стваралац на пољу етнологије и антропогеографије крајем XIX и у прве четири деценије XX века. Јовићевићево научно дело је значајно и по томе што представља достигнућа човека из народа, из Црне Горе, који је, благодарећи

неисцрпној енергији, уложио велики напор и самоодрицање, љубав и пожртвовање у проучавању и представљању Црне Горе и на тај начин успео да створи незаобилазно полазиште за упознавање црногорске културне баштине и одређивање њеног места не само међу балканским и европским народима него и у свету уопште.

У листу „Слободна мисао”, поводом Јовићевићевог растанка са овоземаљским животом, објављено је следеће: „Ријетко је било човјека од пера у нашим крајевима који је тако многоструко и са видним успјехом дјеловао на њиви народног просвећивања и подизања наше науке, и који је са толико енергије, вредноће и активности успио да уђе у живот јавног радника.” (Слободна мисао XVII, 1939, 26, с. 5; Упореди: Д. Мартиновић, *Портрети I*, Цетиње 1983, стр. 198). Бошко Думовић у свом посмртном слову о Андрији Јовићевићу, како се наводи у Предговору „Зборника радова поводом педесетогодишњице смрти Андрије П. Јовићевића” (Цетиње 1989), између осталог, каже: „Он одлази осмијехнут и задовољан као ратар, на чијој је узрађеној њиви, чак и у орајцима, израсло једро класје, које неће разочарати жетеоце који к њему наступају”. Дакле, на живот и дело Андрије Јовићевића, могу се с разлогом применити Његошеве речи: „Благо томе ко довијека живи, имао се рашта и родити!”

Андрија Јовићевић је, као што се из овог осврта види, веома много оставио у духовном погледу своје роду и својој Црној Гори. Због тога би, као наше скромно уздарје, требало оваплотити идеју Ника Симова Мартиновића да се Јовићевића „радна соба на Ријечком граду реконструише и стави под заштиту државе”. У њу би требало сабрати и изложити све Јовићевићеве књиге, као и часописе и листове у којима је сарађивао. Осим тога, требало би каталогизирати рукописе, преписку и преостале материјале који стоје несређени у његовој родној кући на коју би такође требало ставити обележје. Са овим би и историјски град Обод, некадашња престоница Ивана Црнојевића и место где је радила прва штампарија на словенском југу, уз нашу захвалност на Јовићевићевом труду, с разлогом постало још привлачније посетиоцима. (Упореди: Д. Мартиновић, *Портрети I*, Цетиње 1983, стр. 204).

ОСНОВНА ЛИТЕРАТУРА

- Ј. Вукмановић, *Преглед етнолошког рада о Црној Гори*, Зборник Етнографског музеја у Београду 1901-1951, Београд 1953.
- Зборник радова поводом педесетогодишњице смрти Андрије П. Јовићевића (1870-1939), Цетиње 1989.
- Д. Мартиновић, *Андрија П. Јовићевић (1870-1939)*, Портрети, књ. I, Цетиње 1983.
- А. Јовићевић, *Дневник из Балканских ратова*, Службени лист СРЈ, Београд 1996.
- А. Јовићевић, *Кућа и кућни намјештај у Зети*, Просвјета, Цетиње 1893.
- А. Јовићевић, *Упутства за проучавање једне врсте рачунарских задатака у II, III и IV разреду основне школе*, Просвјета, Цетиње 1895.
- А. Јовићевић, *Практички поступак при предавању десетих бројева у III и IV разреду основне школе*, Просвјета, Цетиње 1896.
- А. Јовићевић, *Стање основних школа и учитеља у Црној Гори*, Србобран, Загреб 1899.
- А. Јовићевић, *Особине народног учитеља*, Просвјета, Цетиње 1901.
- А. Јовићевић, *Домаће његовање и васпитавање дјецe у Црној Гори*, Цетиње 1901.
- А. Јовићевић, *Историја Мораче до 1920*, Браство, књ. VII, Београд 1896.
- А. Јовићевић, *Слике из прошлости Цеклина*, Загреб 1902.
- А. Јовићевић, *Јуначки затвор на острву Лесандру 1843. године*, Босанска вила, Сарајево 1910.
- А. Јовићевић, *Ободска штампарија*, Издање Професорског друштва, Београд 1927.
- А. Јовићевић, *Свети Јован Владимир у народној успомени*, Записи, књ. I, Цетиње 1927.
- А. Јовићевић, *Приликом четрдесетогодишњице владе књаза Николе*, Србобран, Загреб 1900.
- А. Јовићевић, *Стање кућа у Црној Гори*, Братство, Друштво Св. Саве у Београду, књ. VIII, Београд 1899.
- А. Јовићевић, *Љепоте и вриједности Скадарског језера*, Издање Професорског друштва, Београд 1928.
- А. Јовићевић, *Риболов на Скадарском језеру*, Записи, књ., II-III, Цетиње 1928.
- А. Јовићевић, „*Народни живот и обичаји у Црној Гори*”, низ прилога у: Зборник за народни живот и обичаје Јужних Славена, књ. VIII, XI, XII, XIII, XV, XVIII, XXI, XXIII, XXVI (од 1903. до 1928).
- А. Јовићевић, „*Скадарско језеро и риболов на њему*”, Српски етнографски зборник, књ. XIII, Београд 1909.
- А. Јовићевић, „*Ријечка нахија у Црној Гори*”, Српски етнографски зборник, књ. XV, Београд 1911.

-
- А. Јовићевић, „Плавско-гусињска област, Полимље, Велика и Шекулар”, Српски етнографски зборник књ. XXI, Београд 1921.
 - А. Јовићевић, „Дрногорско приморје и Крајина”, Српски етнографски зборник, књ. XXIII, Београд 1921.
 - А. Јовићевић, „Малесија”, Српски етнографски зборник, књ. XXVII, Београд 1923.
 - А. Јовићевић, „Зета и Љешкопоље”, Српски етнографски зборник, књ. XXXVIII, Београд 1926.
 - Д. Ђупић, *Андрија Јовићевић и Речник САНУ*, у: Зборник радова поводом педесетогодишњице смрти А. П. Јовићевића (1870-1939), Цетиње 1989.
 - А. Радић, *Основа за сабирање и проучавање грађе о народном животу*, ЈАЗУ, Загреб 1896.
 - Ј. Цвијић, *Упутства за испитивање насеља и становништва*, Београд 1896.
 - Ј. Ердељановић, *Упутства за проучавање народног живота и обичаја*, Српски етнографски зборник, књ. XVI, Београд 1910 и посебно, Београд 1911.
 - М. Цамај, *Поговор*, у: А. Јовићевић, *Малесија*, издање ЦИД, Подгорица.